

O CRIMĂ, UN PROCES ȘI O DESTITUIRE. DISPUTELE UNOR OFICIALI TRANSILVĂNENI DIN BANATUL DE CARANSEBEȘ ȘI LUGOJ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-LEA

Adrian Magina*

Cuvinte cheie: banat, Lugoj, Transilvania, crimă, proces

Keywords: banat, Lugoj, Transylvania, crime, lawsuit

În data de 11 septembrie 1577 se înfățișau în fața judecății princiare Martin Radović în numele Elisabetei Czykma și a fiului ei Gabriel și Mihail Baxas de Komádi în numele lui Ștefan Tompa de Mihăiești. Motivul: implicarea ultimului, în calitate de ban de Caransebeș-Lugoj, în uciderea lui Andrei literatul de Diviciori, soțul Elenei și tatăl lui Gabriel. Procesul în sine nu este unul neobișnuit, însă ne oferă posibilitatea de sondare a profilului unor demnitari dintr-o regiune de margine a Principatului autonom al Transilvaniei.¹

Ștefan Tompa, acuzatul principal, era la acea dată menționat în calitate de fost ban. Se trăgea dintr-o familie nobiliară originară din Mihăiești (*Szentmihálytelke*), comitatul Cluj. Există posibilitatea ca nobilii din Cluj să aibă o anumită legătură de rudenie cu familia Tompa de Rădești (*Tompaháza*), originară din comitatul Alba, din cadrul căreia un anume Ștefan era *castrorum praefectus* în 1566.² Protagonistul procesului din 1577 a fost căsătorit cu văduva lui Paul Bank, Emerenciana Pathócsy, cu care a avut un fiu. Pentru că nu a fost un personaj ce a făcut parte din grupul privilegiat al marilor familii din elita nobiliară transilvană, cariera îi este destul de puțin vizibilă în documentele epocii: comite de Cluj (ante 1573)³, consilier princiar participant la negocieri din partea Transilvaniei⁴ și, de la începutul anului 1573, ban de Caransebeș-Lugoj.⁵ Numirea sa

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: adimagina@gmail.com

¹ Documentul, redat în anexă, este păstrat în Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Erdélyi kormányhatósági levéltárak, F 25 Miscellanea, fasc. 6, f. 76, 58.

² Iván Nagy, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*, XI (Pest, 1865), 243–244.

³ Miklós Lázár graf, *Erdély főispánjai (1540–1711)* (Budapest, 1889), 31.

⁴ *Hoc vero, sacrat. imperator, inter regnicolas praecipue Paulus Banffi, Alexander Kendj et Stephanus Tompa, domini vajuodae consiliarij, alijque complures horum consimiles mouerunt et tractauerunt.* Sándor Szilágyi, ed., *Monumenta Comititalia Regni Transilvaniae/ Erdélyi Országgyűlési Emlékek*, II (Budapest, 1876), 537–538.

⁵ Dragoș Lucian Țigău, “Banii de Caransebeș și Lugoj. Considerații asupra atribuțiilor și competențelor

în cea mai importantă funcție de la granițele de sud-vest ale Principatului pare să fie în acord cu politica principilor de a numi personaje de încredere din Ardeal în zonele sensibile de la granița cu otomanii.⁶ De altfel, din cei 17 ocupanți ai funcției de ban până la 1600, doar 7 (41%) au fost localnici sau cu moșii în spațiul bănățean. Fiind cei mai înalți demnitari ai principatului în zonă, banii de Caransebeș-Lugoj au avut atribuții diverse de natură politică, militară, juridică, inclusiv intruziuni în sfera confesională.⁷ Despre perioada cât Ștefan Tompa a ocupat funcția respectivă știm destul de puține, cele mai multe informații fiind negative. Aproape toate datele cunoscute în istoriografie se raportează la ultimii săi ani în calitate de ban (1576–1577), perioadă când s-au acumulat din ce în ce mai multe plângeri la adresa sa. Astfel, în luna aprilie a anului 1577 mai multe sute de țărani s-ar fi plâns dietei întrunite la Turda că preferă să plece în teritoriile turcești decât să mai suporte tirania banului. Mai mult, alte sute de țărani fugiseră deja la turci de când Ștefan Tompa preluase cea mai înaltă funcție a zonei. La acestea se adăugau reclamațiile venite chiar dinspre autoritățile otomane, care solicitau restituirea unor vite luate supușilor Înaltei Porți de către banul Caransebeșului.⁸ Urmare a cererilor sosite la curtea princiară, Christofor Báthory trimite în primăvara aceluiași an o comisie în banatul de Caransebeș-Lugoj pentru a investiga abuzurile înaltului dregător. Cei doi trimiși speciali ai principelui au fost consilierii Martin Berzeviczy și Francisc Kendi, care au descins în Banat în luna aprilie a anului 1577. După verificările de rigoare, în luna mai și-au înaintat raportul către principe, în care concluzionau că “banul este vinovat că și-a atras dușmănia tuturor, deoarece comite lucruri grave, spre cea mai mare pagubă a aceluia district”.⁹

Raportul defavorabil nu a dus a o reacție imediată a principelui împotriva banului de Caransebeș-Lugoj. Imediat după plecarea consilierilor princiară o nouă serie de evenimente s-au desfășurat la Lugoj, urmarea lor fiind asasinarea lui Andrei literatul de Diviciori cândva în jurul datei de 25 iulie a anului 1577.¹⁰ Acesta din urmă, după cum reiese din actul procesului, era unul dintre oficialii Banatului de Caransebeș-Lugoj, fiind numit în funcție de către voievodul Ștefan Báthory, probabil în aceeași perioadă cu numirea lui Ștefan Tompa ca ban. De altfel, după cum lasă să se întrevadă din particula sa

acestora I- II,” *Studii și Materiale de Istorie Medie XVI* (1998): 240 și *Studii și Materiale de Istorie Medie XVII* (1999).

⁶ Costin Feneșan, “Ioan Kendefi, Ioan Glesán și Nikola Crepović – fideles pragmatici în lupta pentru stăpânirea Transilvaniei și a Banatului (mijlocul secolului al XVI-lea),” *Banatica* 26 (2016): 314–316; *Ibid.*, “Întregiri și îndreptări la istoria banilor de Caransebeș și Lugoj (sec. XVI-XVII),” *Analele Banatului XVI* (2008): 187–191; Pentru lista banilor a se vedea și Sorin Bulboacă, *Structuri politice și confesionale în Banatul Lugojuului și Caransebeșului (1552–1658)* I (Arad: “Vasile Goldiș” University Press, 2011), 108–125, unde în mod eronat Ștefan Tompa este considerat “nobil român bănățean” (115).

⁷ Țigău, “Banii.”

⁸ Feneșan, “Întregiri,” 189.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Conform documentului, omuciderea s-a petrecut într-o duminică din apropierea sărbătorii Sf. Apostol Iacob (25 iulie). Dacă este vorba de duminica dinainte de sărbătoare, omorul a avut loc pe 21 iulie, dacă e duminica de după sărbătoare, fapta s-a petrecut în 28 iulie.

nobiliară, Andrei literatul se trăgea din Diviciori, comitatul Cluj, nefiind exclus ca inițial să fi fost una dintre persoanele apropiate banului, ce l-au însoțit în zona bănățeană după numirea în funcție. Dezacordul dintre Ștefan Tompa și Andrei literatul pare să fi survenit cu ceva vreme înaintea declanșării anchetelor princiare. Nu vom ști niciodată ce a determinat conflictul dintre cei doi funcționari, însă urmările sale au condus spre asasinare și procesul amintit. În luna mai a anului 1577 se prezentau la Lugoj cei doi reprezentanți ai principelui, veniți, așa cum menționam, să investigheze comportamentul abuziv al banului Tompa. Așa cum lasă documentul procesului să se înțeleagă, Andrei literatul a fost una dintre persoanele care au reclamat autorității centrale purtarea neomenoasă a banului. În plus, el a continuat acuzațiile și în fața celor doi comisari princiari, fapt în măsură să sporească mânia demnitarului care ocupa cea mai înaltă funcție din banat. Aparent, prin intervenția reprezentanților princiari, cei doi oficiali s-au împăcat, fiind după aceea, potrivit mărturiei avocatului lui Tompa, în bune relații. Împăcarea celor doi era însă numai de fațadă. Vechile resentimente au reapărut, astfel că în a doua jumătate a lunii iulie Andrei literatul era atacat în casa sa din Lugoj de către mai mulți locuitori, ucis, iar cadavrul târât în piața publică la locul de execuții. Uciderea barbară a lui Andrei, în loc să provoace reacția imediată a autorităților abilitate, a dezlănțuit pornirile adversarilor săi. Potrivit mărturiei procuratorului familiei, banul Tompa a fost primul care a exultat, el fiind de altfel instigatorul crimei, cel care a mobilizat oamenii să-i atace adversarul. În loc să-i pedepsească pe ucigașii cunoscuți, Ștefan Tompa le-a dat acestora un vas cu vin, răsplătindu-i pentru că l-au scăpat de un inamic incomod. Cel puțin aceasta este varianta acuzaării, procuratorul afirmând că o poate susține cu mărturia unor persoane demne de tot respectul. Acuzații grave, fără îndoială, dar dacă este să analizăm comportamentul anterior al banului, așa cum răzbate din raportul comisarilor princiari, uciderea lui Andrei literatul la instigațiile sale nu pare ieșită din comun.

Apărătorul lui Ștefan Tompa prezintă în fața curții de judecată o altă variantă. E drept că Andrei literatul a fost omorât, dar banul nu a avut nicio vină, cu toate că cel ucis de violența mulțimii a complotat împotriva sa ba la principe ba trimitând mesaje turcilor. Nici vorbă să fi incitat mulțimea, oamenii au fost revoltați de atitudinea lui Andrei și, în consecință, l-au ucis. Despre ce este vorba: ne-o spune tot procuratorul banului. Se pare că Andrei literatul a promis locuitorilor din Lugoj că va intermedia la principe obținerea unor anumite libertăți. Cum întreprinderea nu era tocmai ușoară, Andrei a luat vreo mie de florini de la plebe pentru a putea duce la bun sfârșit ceea ce și-a propus. Dar iată, anii au trecut și niciun rezultat, de aici nemulțumirea locuitorilor ce au căutat să se răzbune pe cel care i-a lăsat cu banii luați și fără nicio rezolvare. Nemulțumirea era și mai mare pentru că Andrei, în loc să se zbată pentru a obține libertățile promise, s-a folosit de banii lugojenilor pentru scopurile sale personale, dorind să obțină funcția de provisor. Ne putem gândi că, libertățile la care face referire procuratorul banului sunt de fapt reconfirmări ale unor privilegii obținute anterior de târgului Lugojului. Știm astfel că, în 1551 regina Isabela a confirmat orașului de pe valea Timișului dreptul de a avea blazon, simbolul heraldic fiind lupul.¹¹ Ulterior,

¹¹ Frigyes Pesty, *Krassó vármegye története* IV (Budapest: Athenaeum, 1883), 52–53.

după ce scandalul generat de banul Tompa se va estompa, spre finalul anului 1577, în 4 noiembrie, principele va confirma diverse drepturi ale lugojenilor în cadrul unui act ce conține douzeci și cinci de punte.¹² Până la urmă Lugojul a obținut ceea ce și-a dorit, însă numai după ce au dispărut de pe scena publică a banatului protagoniștii procesului.

Mărturiile celor două tabere merg de la acuzarea directă la complicitate criminală până la susținerea nevinovăției totale a banului în cazul acuzei de instigare la omor. Cert este că această crimă, indiferent dacă până la urmă s-a produs la instigarea banului, a sporit și mai mult resentimentele locuitorilor din zonă împotriva lui Ștefan Tompa. Sugestiile colaborării într-o formă sau alta cu turcii, menite să dea greutate unor acuze ajunse astfel la limita trădării, oferă indicii asupra unor posibile manevre politice ale demnitarilor aflați la frontiera sensibilă cu lumea otomană.

Din păcate, lipsa părții finale a documentului nu ne lasă posibilitatea de a surprinde decizia principelui în privința procesului. La data înfățișării în fața curții de judecată, Ștefan Tompa nu mai ocupa funcția de ban. Aproape sigur, scandalul generat de uciderea lui Andrei literatul a reprezentat un argument greu în destituirea sa din cea mai înaltă funcție a banatului. În 13 septembrie 1577 era numit în funcția de ban de Caransebeș-Lugoj Toma Thornyai, un nobil bănățean cu origini probabile românești.¹³ Numind un localnic, cunoscător al realităților din zonă, curtea princiară a dorit, probabil, să aplaneze disputele apărute în timpul anilor cât demnitatea de ban a fost deținută de Tompa. Despre acesta din urmă nu mai știm aproape nimic. A fost el pedepsit în vreun fel pentru implicarea în crima din Lugoj, în afară de pierderea funcției? A avut măcar de suferit anumite consecințe legale? Greu de spus. În orice caz nu a supraviețuit prea mult după demitere, pentru că, într-un document din 1579, era amintit fiul său Nicolae împreună cu mama sa, văduvă în acel moment.¹⁴ Soarta familiei lui Andrei literatul din Diviciori rămâne de asemenea o necunoscută. Rămăși fără capul de familie, văduva și fiul său vor fi rămas în Lugoj, în casa și curtea nobiliară deținută acolo, conținându-și viața în anonimitatea din care au ieșit doar într-un moment nefericit.

Procesul dintre familia lui Andrei literatul de Diviciori și fostul ban Ștefan Tompa ne oferă posibilitatea de a investiga viața politică și socială a banatului de Caransebeș-Lugoj dincolo de paravanul oferit de cadrul formal. Deși au ocupat demnități publice, unii din oficialii de pe teritoriul bănățean au avut un comportament mai puțin adecvat funcției ocupate, fiind implicați în acțiuni menite să le asigure puterea ori bunăstarea personală. E o lume dominată de invidii, comploturi și răzbunări, duse până la anihilarea fizică a adversarului. Profilul oficialilor pricipatului, în special în acea zonă de frontieră, așa cum transpare din documentului procesului, pare departe de a fi unul ideal, fiind încadrabil în întregime comportamentului general uman, cu cu bune și rele, bazat mai degrabă pe stimuli emotivi decât animat de rațiunea de stat.

¹² T. Fejér, E. Rácz, A. Szász, ed., *Az Erdélyi fejedelmek királyi könyvek I (1569–1602)/Báthory Zsigmond királyi könyvek 1582–1602*, (Kolozsvár: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, 2005), no. 99, 61–64.

¹³ Feneșan, "Întregiri," 189, 192; Bulboacă, *Structuri politice*, 117.

¹⁴ Lázár, *Erdély főispánjai*, 31.

ANEXA

[1577], 11 septembrie sau în zilele următoare, Alba Iulia
MNL OL, F 25 Miscellanea, fasc. 6, f. 76 (începutul textului) – f. 58v (partea de final a textului), sfârșitul documentului lipsește.

Nos, Christophorus Bathory, wayvoda Transsilvanus et Siculorum comes etc., damus pro memoria, quod nobis feria quarta proxima post festum Nativitatis beatissime Marie virginis proxime preteritur, ad quam videlicet diem et terminum causa nobilium domine Helizabeth Czykma relicte et Gabrielis, filii egregii olim Andree literati Dewechyeri, contra egregium Stephanum Thompa de Zentthmihalthelke alias banum districtus Karansebes ratione interemptionis prefati condam Andree literati Dewechyeri habita et intentata ex speciali nostra comissione per nos fuerat prorogata, hic Albe Iulie una cum nonnullis dominis consiliaris nostris, regnique nobilibus, magistrisque nostris prothonotariis et iuratis assessoribus sedis nostre iudicarie pro revisione et discussione premissae cause tribunali consedentibus, Martinus Radowicz, pro annotatis domina Elizabeth relicta et Gabrielis, filio dicti condam Andree literati Dewechyeri ut actoribus ab una, ac Michael Baxas de Comadi pro prefato Stephano Thompa veluti in causa attracto ab altera partibus, utriusque cum sufficientes procuratoris mandato, vigore specialis mandati ex comissionis nostre in figura iudicii nostri comparentes, per earundem partim procuratoris premissa prius solemniter pretestatione super salva facultate progrediendis et regrediendis, pluraque se necesse fuerit addendum, tandem annotatus procurator dictorum actoris per modum actionis et acquisitionis sue contra annotatum in causa attractum proposuit eo modo, palam est et certo constat dominationis vestris omnibus quamadmodum Stephanus princeps, dominus Stephanus Dei gratia rex Polonie etc. alias waivoda huius regni Transilvanie, ex sua clementia precipuo officio videlicet banatui Karansebesiensis dignatus fuerit in causam attractus perficere, in quo officio etiam dominus princeps noster modernus eundem hactenus pacifice observavit et retinuit, sub cuius officiolatu et banatu prefatus Andreas Dewechyeri maritus actricis et genitor actoris vitam suam duxitque qui probe et fideliter eidem principi nostro prout conditionis et ordo sangroquirebat inservivit, sed idem Stephanus Thompa in causam attractus nescitur unde modis et quibus ductus arspectibus in quam dictus condam Andreas Dewechyeri nihil quicque deliquerat etiam vita suspensitate ad faciem et a tergo eundem Andream literatum neci traditutam iure iurando affirmasset, idem itaque in causam attractus preconceptum suum virus et maleficus voletis exerere non ita diu circa festum videlicet Beati Iacobi Apostoli proxime preterito, uno dominicorum die, homicidas precipuos nuper Girginam, Paulum Michwitth presentes et alios absentis ad se clam vocarum et primum cum eisdem clam consularum cepisset, ipsisque tandem dimissis iidem homicide plebem concitassent, dictisque homicide plebeis in ipso tumultu prefuissent, et primo duo scives illius civitatis trucidasset, tandemque concitatem plebem ad domum et curiam nobilitariam dicti Andree literati Dewechyeri in oppido Lwgas comitatumque Zeoriniensis habitam destinasset, ipsemetque in causam attractus ex castello iniuxisset

et proclamasset, ut etiam eundem Andream literatum interfecerent. Sed idem in causam attractus nec his contentus non redens eundem Andream literatum interfectum fore, cadaver eiusdem ad publicam caedis locum in forum trahi iussisset, super eoque viso litatus ac gavisus fuisset, gaudioque exultans unum vas vini homicidis donasset, eisdemque et alia etiam dona promisisset, quod suam voluntatem in suam gratiam peregissent, ob hoc idem in causam attractus tanto officiolatui preexistens dictum Andream literatum Dewechyeri animo deliberato interimi facere salvo iure et libertate sua nobilitari minime potuisset. Et quia hoc deliberatum homicidium patrasset, ideo penam in generali decreto superinde expressam sibi ex parte eiusdem in causam attracti de regni postulavit. Et hec sic facta fore exhibitione quarundam prolixarum literarum atestationalium nobilium Nicolai Rakowiczay, Ludovici Fiat, Francisci ac Petri Krichyoway et Casparis Chyerbycza se comprobaturos (si in causam attractus negant) asserebat, quo percepto annotatus procurator in causam attracti ad premissam actionem et acquisitionem procuratores actorum responsionem suam nativam sermone conscriptam sub hac forma et sensu exhibuit. Et hic rationibus actionem procuratorum actorum reffellere et se defendere voluit, quod primo quantum ad minas attinet quibus predictum Andream literatum superstitem tam ad faciem quam a tergo interventione invitatum fuisse allegaret, idem in causam attractus ipsas quidem minas fecisse non negaret, nam idem Andreas literatus varias technas contra eidem in causam attractum coram principe et suis commisarios movisset. Et quamvis ad faciem dicti in causam attracti amicum se simulavisset tamen volens cum officio suo turbare, a tergo e clam illi varias insidias et technas quam sepepissime construere non destinasset et ad Turcas etiam varios legatos mittere et ipsum in causam attractum illis proderere non fuisset veritus, verbis quoque sepe retulisset, quod prope diem aut in causam attractus non fungetur officio banatus nec ibi commorabitur, aut ipse Andreas videlicet literatus ibidem non (...) ¹ idem itaque in causam attractus (...) ¹, ex huius modi dessidiis et factionibus tota illius districtus terra quoquomodo in manus Turcarum deveniat, igitur illa minates fuisset nece et omnibus ut ab huius modi technis et factionibus desisteret. Et licet autem huiusmodi minas et territamenta idem in causam attractum fecisset, antea tamen coram dominis commisariis principis qui pro tunc ibidem constituti fuissent et in sedando tumultu priorem laborassent opera et intercessione, persuasioneque eorundem commisariorem stipulatis manibus concordassent et sibi invicem in causam attractos et Andreas literatus reconciliari fuissent. Et post ipsam reconciliationem non fuisset eliminatus sed semper amicis et familiaribus verbis eundem alloquutus fuisset et pridie eiusdem dieique quo trucidatus fuit per plebeos cum de concione una fuissent egressi eundem Andream literatum familiariter alloquutus fuisset, ubi autem in causam attractum cum homicidis tractasse et consultasse (...) ¹ ipsum in causam attractum ad concitans plebem eosdem homicidas misisse affirmaret, idem in causam attractus cum eidem minime consultasset, nam ante trucidationem nec oculis quidem eos vidisset, nec eius farini homines illi fuissent, cum quibus in causam attractus consultare debuisset. Sed postquam dictus Andreas literatus trucidatus fuisset, plebei ex campo, in quem post fecimus patratum convenerant, legatos ad ipsum in causam attractum mississent, sed nec illi fuissent, dicti homicide quos actoris procurator in actionem

specificasset, author autem necis Andree literati idem in causam attractus non fuisset, nec occasionem illius neci subministrasset, nec plebem ad id concitasset, sed causa mortis necis sue ea fuisset, quod cives et inhabitatoris plebei eiusdem oppidi Lwgas volentes libertatem a principe impetrare, dictus Andrea literatus ipsis se sponte obtulisset se coram principe pro libertate eorundem laborantur et intercessentur et eandem libertatem impertraturum, in quod negotium perficientur et ad effectum productis dicti Lwgasiensis non mediocrem expensarum summam iam ab annis aliquot in sumpsisissent ferme ad sesqui mille florenis summam exposuissent, quas expensas manibus eisdem Andree literati presentim suppeditassent. Et cum percepissent et vidissent, quod idem Andreas literatus ad annis aliquot efficere nihil posset, hocque intellexissent, quod expensis ipsorum communibus non publicam libertatem sed privatum suum commodum acquisivisset, privatisque commodis assequiundis studuisset nam apud principem de officio provisoratus et aliis subsidiis sibi conferendis laborasset publice autem libertatis impetrationem pretermisisset, nec pro ut debuisset prosequutus fuisset, expensasque eorum dilapidasset et pesundasset. Itaque hac e causa plebea vindicta et irra perciti, eundem Andream literatum et etiam reliquos huius facti socios interevisent, cum alio qui etiam videm interfecti homines varias distractiones et dissidia sepe inter plebeos concitaverint. Caeterum ex verbis etiam ex ore proprio actricis prolatis manifeste constaret ipsum in causam attractum non fuisse authorem necis mariti sui, nam retulissent Martinum Fawr alterumque Martinum literatum fuisse authores necis, testes etiam in causam attracti eam causam mortis sue faterentur et exponerent, quod videlicet nulla relatione accepta a principe semper reversus fuerit. Deinde ubi asserit, quod in causam attractus dictis homicides ex castello manibus annuisset et nutum fecisset, nutavit quidem manibus sed non eo fine ut Andreas literatus interficeretur, nam iam trucidatus fuerat cum ipse in causam attractus nutacisset, sed ut ab huius modi digladiatione cessarent, nec tantum facimus ulterioris continuerent cum et ipsemet quoque in causam attractus eosdem veritas fuisset et formidasset ne et in ipsum aliquid inibi commiterent. Ideo etiam illis vas vini dedisset et aliam dona etiam promississet ut iterum cesarent, quod interim coniugem suam et liberos sub hac pretextum dimittere posset, vel illos homicidas et malefactores in castellum allicere ibique captivare eos posset ne aliqua ratione ulterius serperet Turcasque qui usu procul illius distarent quovismodo concitarent, totamque terram illam pessundarent quandoquide dicti plebei post patratum facimus in campum condescendessent. Illucque in castellum ad in causam attractum legatos mississent et in causam attractus minati fuissent, quod si in ipsos ob neces dictorum hominum consurgeret vel aliquid apeliri (...)¹ castellum Turcis dederent et sic natu percussus per servitorem suum eosdem assecurasset se non inpediterum eos et ad fidem ipsius de campo revocasset in oppidum, ingressique castellum circumvalassent et Franciscum Modlina, Martinum Zabo, Valentinum Sarga et Emericum Dombrona, qui in castello profugerant dicti plebei ad eodem in causam attracto rogitassent, ut illis redderet et exmitteret, quia et illos voluerunt trucidare quod si id facere in causam attractus recusaret magnum periculum hinc sub secuturum ipsi plebei prebentissent. Ideo igitur idem in causam attractus ipsis annuisset et se expensis eisdem plebeos in requirenda libertate ipsorum sublevatur

variaque dona eisdem promississet ut seditio et tumultus cessaret, nec amplius facinoris patrent ubi autem procurator actoris dicent, quod in publicum theatrum et supplicii locum cadaver eiusdem Andree literati protrahi fecisset, in causam attractus id minime iussisset fieri, sed plebei et cives ex publico consensu more solito fecissent, ubi etiam proclamari curassent, quod quicumque publice libertatis proditores et transgressores fuerint similem sortientur ementum, qui omnia idem in causam attractus pre(...) ¹ paratus esset in instanti. Ideo in tota premissa actione et acquisitione actorum idem in causam attractus innocens esset, penitus et immunis actorisque indictam prosequerentur actionem et his dictis in comprobationem premissae responsionis et assertionis sue exhibuit quasdam literas attestationales nobilium Ioannis Symon, auricampsores et Francisci Bazarad, castellani et Nicolai Toth Caransebesiensis, quibus sic habitis prescriptisque literis autrisque attestationales utriusque partis diligenter perlectis et ad annuissimam examinationem prefati tamen partim procuratoris per nos impremissis iuris aequitatem, iusticieque complementum supplicarunt largiri. Unde nos habito super inde prefatorum dominorum consiliariorum regni nobilium, magistrorumque, protonotarum et iuratorum assessorum sedis nostre iudicarie nobiscum in discussione et examine presentis cause constitutoris et existentis consilio prematuro et (...) ¹ deliberatione. Quia dicti actrix et actor ipsorum actionem et acquisitionem sufficientem minime conprobasset in causam attractus vero... ².

1. Documentul deteriorat sau ilizibil.
2. Până aici se păstrează documentul.

A MURDER, A LAWSUIT AND A DEPOSITION. DISPUTES OF SOME TRANSYLVANIAN OFFICIALS IN THE BANAT OF CARANSEBEȘ- LUGOJ IN THE SECOND HALF OF THE 16TH CENTURY

Abstract

The record of a trial in 1577 offers us the opportunity to investigate the disputes between two officials in the banat of Caransebeș-Lugoj. Stephen Tomșa, the former ban was accused to have instigated to killing Andrei the Literate of Diviciori. Both the accuser and the counsel's depositions show a series of enmities between the two ones given the power control and their personal interests in.

Apart from the official frame, there was a world involved in complots, denunciations and vengeance that finally degenerated in murder. Andrei the Literate's assassination came in addition to sufficient unfavorable previous reports the princely court had received relating to ban Stephen Tomșa. We do not know how the lawsuit ended and how its legal results show, as the final part of the document (in annexes) is missing, but Stephen Tomșa was discharged and his possible involvement in the named assassination undoubtedly contributed to. In the light of this document the Transylvanian officials' profile seems to be far from an ideal one, but proceeding rather from emotional stimuli than animated by the state cause, especially in the borderland of the Banat.